

החרמת סחורות ישראליות על ידי ארגונים פלסטיניים: השלכות כלכליות

חגי אטקס ומיכל ויסברוד

ארגונים פלסטיניים, ולאחרונה אף הממשלה הפלסטינית, עושים בשנים האחרונות שימוש בהחרמת סחורות ישראליות ובפרט מוצרי מזון ישראליים, כאמצעי לחץ על ישראל. כך נעשה למשל במהלך מבצע 'צוק איתן' בקיץ 2014; בעת שישראל הקפיאה את העברות המסים לרשות הפלסטינית בראשית 2015; וכאשר היא מנעה שיווק מוצרי מזון פלסטיניים לישראל באביב 2016. על אף האיומים, מניתוח הנתונים עולה כי ההשפעה הכלכלית של חרמות אלו מוגבלת: אמנם שיעור היבוא הפלסטיני מישראל מסך היבוא הפלסטיני ירד מאז קיץ 2014 מכ־72 ל־58 אחוזים, אך הירידה נובעת בעיקר מהירידה העולמית במחירי הדלקים. אף שיש עדויות לירידה ארוכת־טווח במכירות תעשיית המזון הישראלית לרשות הפלסטינית, ההשלכות הכלכליות של החרמות הפלסטיניים על תעשיית המזון הישראלית נאמדות בכוח מ־200 מיליון ש"ח, המהווים כמחצית האחוז מפרדיון הענף בלבד.

מילות מפתח: ישראל, פלסטינים, חרם, כלים רכים, דה־לגיטימציה, כלכלת ישראל, סחר חוץ

רקע – חרמות פלסטיניים על מוצרים ישראליים

בשנים האחרונות גוברים הניסיונות להטיל חרמות כלכליים על ישראל כדי להפעיל עליה לחץ פוליטי, בגיבוי תנועת BDS (חרם, משיכת השקעות וסנקציות). מזה שנים מנסים ארגונים פלסטיניים לעשות שימוש בהחרמת סחורות ישראליות, ובפרט מוצרי מזון ישראליים, כאמצעי לחץ על ישראל. בשנת 2010, חמש שנים לאחר הקמת תנועת BDS על ידי 171 ארגונים לא־ממשלתיים פרו־פלסטיניים,² החלה

ד"ר חגי אטקס הוא כלכלן וחוקר של הכלכלה הפלסטינית. מיכל ויסברוד היא תלמידה לתואר שני בתכנית המצטיינים לכלכלה ומדיניות ציבורית באוניברסיטה העברית.

גם הרשות הפלסטינית לאמץ רעיונות אלו ולהחרים מוצרים ישראלים. בתחילה התמקדה הרשות הפלסטינית רק בסחורות המיוצרות בהתנחלויות: הממשלה הפלסטינית הובילה קמפיין מתקשר להחרמת מוצרים המגיעים מההתנחלויות, וסלאם פימד השתתף במפגן של השמדת תוצרת ההתנחלויות.³ שר הכלכלה דאז, חסן אבו ליבדה, פתח במסע הסברה כדי לשכנע את הצרכנים הפלסטינים להעדיף תוצרת מקומית, ושלח מתנדבים מבית לבית כדי להסביר לתושבים את החשיבות בהחרמת מוצרים מההתנחלויות.

מגמת החרם התחזקה בקיץ 2014 על רקע מבצע 'צוק איתן', כאשר החל קמפיין פלסטיני להחרמת כל תוצרת ישראלית, ולא רק מוצרים שיוצרו בהתנחלויות.⁴ במסגרת קמפיין זה עברו פעילים בחנויות והדביקו על מוצרים שיוצרו בישראל מדבקות עם כיתוב בערבית: "כשאתה קונה מוצר זה, אתה תורם לצבא הישראלי". לאחר מכן, בתגובה להקפאת העברות המסים מישראל לרשות הפלסטינית בראשית 2015, קראו גורמים המזוהים עם תנועת פתח להחרים את מוצריהן של שש יצרניות מזון ישראליות (תנובה, שטראוס, אסם, עלית, פריגת ויפאורה-תבורי) ויצרניות תרופות ישראליות.⁵ מסע החרם כלל קריאות לצרכנים הפלסטינים להחרים את הסחורות הישראליות, הגעה של "משמרות חרם" לחנויות ושידור זמרירים (ג'נגלים) ברדיו הקוראים להחרים את "סחורות הכובש". בסקר שערך המרכז הפלסטיני לחקר סקרים ומדיניות במאוס 2015 העידו 85 אחוזים מהנשאלים כי הם בעד החרמת תוצרת ישראלית, ו-54 אחוזים הצהירו כי חדלו לרכוש מוצרים של תנובה ושטראוס.⁶ לצד החרמת המוצרים הישראלים המיועדים לצרכנים, לא התקבלו עדויות לפעילות נגד רכישת חומרי גלם ומוצרי ביניים ישראלים על ידי התעשייה הפלסטינית.

כעבור שנה, במאוס 2016, הכריזה הרשות הפלסטינית על החרמה רשמית של חמש יצרניות מזון ישראליות – תנובה, שטראוס, טרה, זוגלובק ויפאורה-תבורי – וקבעה תאריך יעד להורדת מוצריהן מהמדפים.⁷ הכרזה זו הגיעה בעקבות החלטת משרד החקלאות הישראלי למנוע את כניסתן של חמש חברות מזון פלסטיניות לשוקי מזרח-ירושלים. כעבור שלושה שבועות ביטל בג"ץ את האיסור ובעקבות זאת הופסק החרם על החברות הישראליות, אך מקורות פלסטיניים טענו בראיון לכלי תקשורת ישראלי כי הוא גרם לחברות הישראליות נזק של מיליוני שקלים.⁸ חודש לאחר מכן נפגש ראש התאחדות סוחרים המזון הפלסטיניים עם שרת הכלכלה הפלסטינית והדגיש את תמיכת הסוחרים בהחלטות הממשלה, ובפרט במניעת מכירת מוצרים ישראלים והחרמתם.⁹ ככלל, הכרזות החרם זוכות לתמיכה ציבורית רחבה, וסביר כי ישובו ויעלו גם בעתיד.

ההשלכות הכלכליות של החרמות

עם זאת, בניגוד לטענות המפורסמות בתקשורת הפלסטינית, ניתוח נתוני סחר החוץ של הרשות הפלסטינית עם ישראל מעלה כי הנזק שגורמים החרמות לחברות הישראליות הוא מוגבל. אף שבין 2014 ל-2016 היה היקף היצוא הישראלי לרשות הפלסטינית נמוך ושיעורו מכלל היבוא הפלסטיני ירד, הסיבה העיקרית לירידה זו הייתה ירידת המחיר העולמי של דלקים הנמכרים לרשות הפלסטינית על ידי חברות ישראליות, ואילו השפעת החרם על מכירת מוצרי מזון ישראליים שעמדו במוקד החרמות הפלסטיניים הסתכמה בפחות ממחצית האחוז מפדיון ענף ייצור המזון הישראלי.

השפעות החרמות על סך היבוא הפלסטיני מישראל

בשנים 2010–2015, היקף היבוא הפלסטיני מישראל דווקא התרחב: סך היבוא ביהודה ושומרון ובעזה גדל מכ-18 מיליארד ש"ח בשנה בשנים 2012–2013 לכ-20.3 מיליארד ש"ח בשנה בשנים 2014–2015. אך על אף הגידול המוחלט ביבוא מישראל, שיעור הסחורות המיובאות מישראל מסך היבוא הפלסטיני פחת. הנתונים **השנתיים** לגבי הסחר המדווח מצביעים על ירידה בחלקו של היבוא מישראל ודרכה¹⁰ מסך היבוא הפלסטיני בשנתיים האחרונות, מכ-71.6 ל-58.3 אחוזים (ראו לוח 1). נתוני הסחר **החודשיים**, שאינם סופיים ולכן אמינים פחות מההיקף המדווח בנתונים השנתיים¹¹ (איור 1) מלמדים על עיתוי הירידה: החל מאמצע 2014 צנח חלקו של היבוא מישראל ודרכה מסך היבוא הפלסטיני מרמה של כ-67 לכ-52 אחוזים בראשית 2016. הנתונים החודשיים מלמדים כי מגמת הירידה בשיעור היבוא מישראל נמשכה גם במחצית הראשונה של 2016.

לכאורה, הירידה באה בעקבות תחילת גל החרמות הפלסטיניים נגד מוצרים ישראליים, שהתעצם בעקבות מבצע 'צוק איתן' בקיץ 2014. אולם בפועל, רוב הירידה נובע מהירידה במחיר העולמי של דלקים, שבשנת 2013 היוו כ-40 אחוזים מסך היבוא הפלסטיני מישראל. ב-2015 לבדה דיווחה הלמ"ס הפלסטינית על ירידה שנתית של כ-29 אחוזים בהיקף הכולל של יבוא הדלקים, שכ-97 אחוזים מהם מיובאים מישראל (ראו לוח 1). גם עיתוי הירידה בשיעור היבוא הפלסטיני מישראל מתאים לירידה במחירי הדלקים: אילו שיעור הדלקים מתוך סך היבוא ב-2013 נותר קבוע, ירידת המחירים עצמה הייתה גורמת לירידה בערך היבוא בשיעור דומה לירידה שהתרחשה בפועל (השוו את השיעור בפועל המסומן באדום לשיעור החזוי על פי מחירי הדלקים, המסומן בשחור באיור 1).

כאשר מנכים את הירידה ביבוא הדלקים מישראל, נראה כי בין 2012 ל-2015 חלה ירידה של כ-4 אחוזים בלבד בחלקו של היבוא הפלסטיני מישראל (לוח 1). ירידה זו אמנם מתונה, אך היא התרחשה במקביל לעלייה משמעותית ביבוא

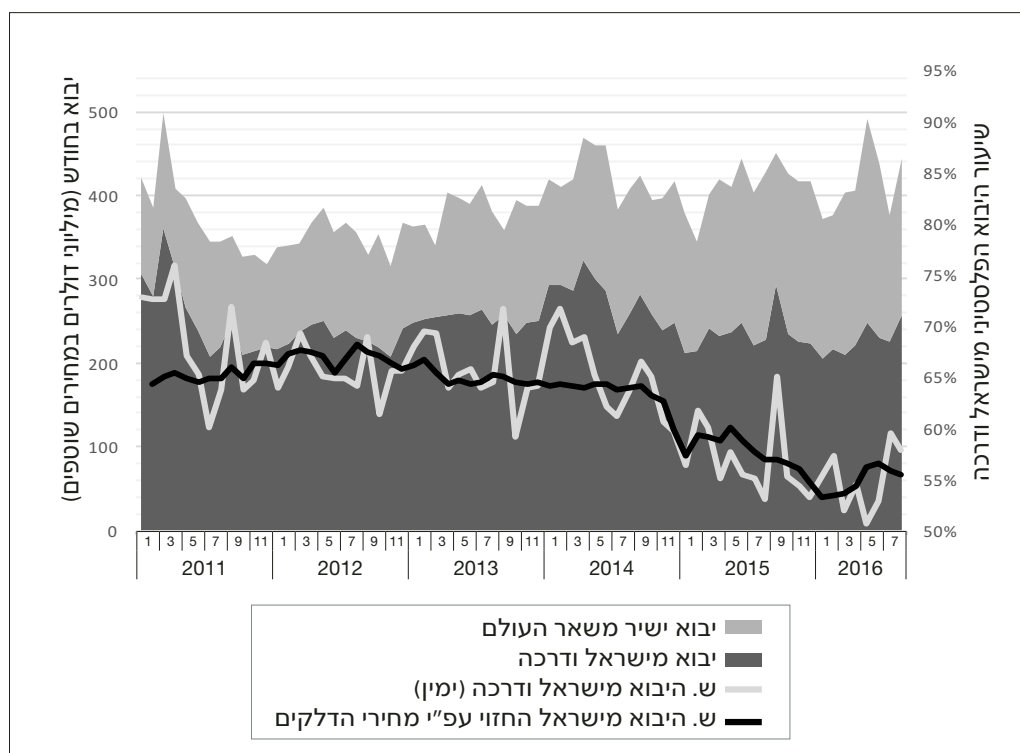
הפלסטיני ממדינות אחרות בעולם, שהבולטות ביניהן הן סין וטורקיה – שהיקף היבוא מהן לרשות הפלסטינית הוא הגדול ביותר אחרי היבוא מישראל. שיעורי היבוא הפלסטיני מטורקיה ומסין גדלו בשנים האחרונות בהתמדה: מכ־4.5–5 אחוזים מכל אחת מהן ב־2011 לכ־7–7.5 אחוזים ב־2015. סביר להניח כי המעורבות המדינית והכלכלית של טורקיה ברשות הפלסטינית, לרבות הסיוע לבניית אזור התעשייה בג'נין והסיוע לעזה (הצפוי להתרחב עם השיפור ביחסי טורקיה וישראל) תביא להמשך הגידול בחלקה של טורקיה בסחר החוץ הפלסטיני.¹² גם הגידול ביבוא מסין אינו מפתיע, לאור התרחבות היצוא הסיני למשקים אחרים בעולם. העלייה ביבוא ממדינות אלו אפשרה לפלסטינים לשמור על היקף היבוא על אף הצמצום ביבוא מישראל.

**לוח 1: מאפייני היבוא הפלסטיני המדווח, 2011 עד 2015
(מיליארדי ש"ח במחירים שוטפים ובאחוזים)**

יבוא לרשות הפלסטינית					
2015	2014	2013	2012	2011	
20.3	20.3	18.6	18.1	15.6	סה"כ יבוא (מיליארדי ש"ח)
17.8	16.0	15.1	15.0	13.2	מזה: יהודה ושומרון
2.5	4.3	3.5	3.1	2.4	רצועת עזה
שיעור היבוא ממשקים נבחרים					
58.3%	69.6%	71.6%	71.3%	70.7%	ישראל
37.4%	37.5%	41.0%	41.3%	39.7%	ישראל ללא דלקים
7.3%	5.7%	5.6%	5.0%	4.9%	טורקיה
7.0%	5.0%	4.6%	4.2%	4.4%	סין
סחורות יבוא עיקריות (מיליארדי ש"ח)					
5.2	7.3	6.4	6.2	5.4	דלקים ומוצרים מינרליים
2.5	2.3	2.0	2.0	1.6	מוצרי מזון וטבק
1.8	1.7	1.5	1.5	1.3	מכונות ומכשור רפואי
0.5	0.5	0.7	0.7	0.6	אבן, מלט מוצרים קרמיים

המקור: שנתוני סחר חוץ, הלמ"ס הפלסטינית.

איור 1: היבוא הפלסטיני המדווח מישראל ומשאר העולם ושיעור היבוא מישראל מסך היבוא הפלסטיני, 2011-2016 (מיליארדי ש"ח במחירים שוטפים ובאחוזים, ללא ניכוי עונתיות)

המקור: הודעות חודשיות על סחר חוץ, הלמ"ס הפלסטינית.

הערה: שיעור היבוא מישראל החזוי על פי מחירי הדלקים מחושב על פי המחיר החודשי של חבית ברנט ושיעור יבוא הדלקים ב־2013 על פי comtrade.

השפעות החרמות על יבוא מוצרי מזון ישראליים

עיקר פעילות החרמות כוון לחמש חברות מזון ישראליות גדולות. על כן, מעניין לבחון את הדינמיקה של יבוא מוצרי מזון מעובדים מתוצרת ישראלית לרשות הפלסטינית, ואת זמינותם של תחליפים מייצור מקומי או מיבוא ממשקים זרים. לוח 2 מציג את יבוא המזון לרשות הפלסטינית מהעולם ומישראל על פי שימוש כלכלי, למשל, צריכה על ידי משקי בית או חומרי גלם לתעשייה (סיווג BEC). הלוח ממחיש כי במהלך המחצית הראשונה של העשור גדל סך יבוא המזון לצריכה ולתעשייה לרשות הפלסטינית בקצב מהיר. עם זאת, קצב הגידול ביבוא מוצרי מזון מעובדים לצריכת משקי בית – מוצרי היעד של החרמות – עלה בקצב איטי. השיעור של יבוא מוצרים אלו מישראל, שעמד בשנים 2011-2013 על כ־55 אחוזים, ירד לכ־45 אחוזים בשנת 2015. אילו נותר שיעור היבוא הפלסטיני של מוצרי מזון מעובדים לצריכה מישראל ברמה של 55 אחוזים, היה היקף היבוא ב־2015 גבוה בכ־194 מיליון ש"ח מכפי שהיה בפועל. לוח 2 גם מלמד כי יבוא מהאיחוד האירופי,

ממדינות ערב (ירדן, מצרים וערב הסעודית) וממדינות מזרח־אסיה החליף באופן חלקי את היבוא של מוצרי מזון מעובדים מישראל.

לוח 2: מסחר מדווח במוצרי מזון של הרשות הפלסטינית עם העולם ועם ישראל על פי שימוש כלכלי (סיווג BEC) ותעסוקה בענף ייצור המזון הפלסטיני, מיליארדי ש"ח במחירים שוטפים

2015	2014	2013	2012	2011	
4.3	4.0	3.9	3.5	3.1	יבוא מזון לרשות הפלסטינית
2.1	1.8	1.7	1.7	1.5	מזה: יבוא מוצרי מזון מעובדים לצריכת משקי בית*
45%	49%	55%	54%	56%	מזה: ישראל
16%	14%	11%	14%	13%	האיחוד האירופי
10%	9%	9%	8%	8%	ירדן, מצרים וערב הסעודית
9%	10%	9%	9%	8%	טורקיה
6%	5%	4%	4%	4%	הודו, סין ותאילנד
1.5	1.5	1.4	1.3	1.0	יבוא חומרי גלם לתעשייה**
35%	38%	37%	37%	34%	שיעור חומרי גלם לתעשייה מסך יבוא המזון
0.8	0.7	0.6	0.6	0.5	יצוא מזון מהרשות הפלסטינית
0.5	0.4	0.55	0.4	0.3	מזה: לישראל
65%	67%	81%	65%	74%	שיעור יצוא מוצרי מזון לישראל מסך יצוא המזון
					ענף ייצור המזון הפלסטיני***
	17.7	15.5	15.2	14.9	מספר מועסקים בענף ייצור המזון הפלסטיני (אלפים)
	812.6	764.9	756.6	686.8	סך התשומות בענף ייצור המזון – שעות עבודה (אלפים)

המקור: דיווחי הלמ"ס הפלסטינית ל־comtrade, סקרי כוח האדם של הלמ"ס הפלסטינית.

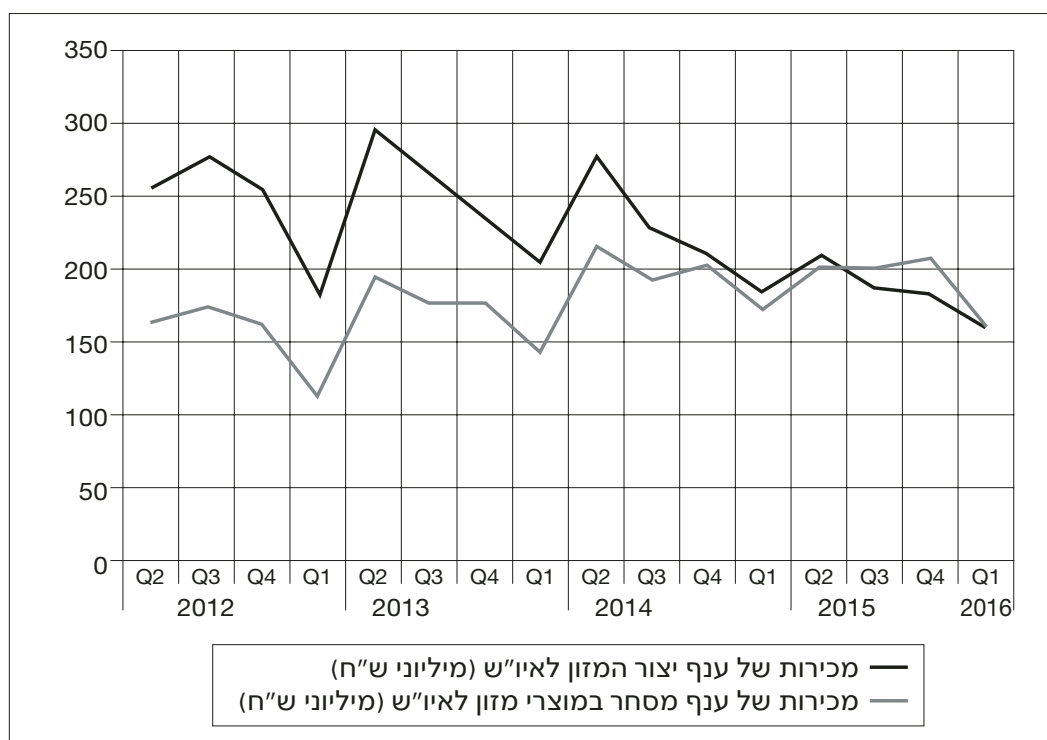
הערות:

- * קטגוריה 122 בסיווג BEC: Food and beverages, processed, mainly for household consumption.
- ** יבוא חומרי הגלם לתעשייה כולל הן חומרים מעובדים והן חומרים לא מעובדים. זהו איחוד של שני פריטים:
- .BEC code 111: Food and beverages, primary, mainly for industry
- .BEC code 121: Food and beverages, processed, mainly for industry
- *** ענף 10 בסיווג ISIC (Rev. 4) או ענף 15 בסיווג ISIC (Rev. 3).

נתונים ישראלים על מכירות לרשות הפלסטינית של ענף ייצור המזון (המוכר מוצרים מתוצרת ישראלית) וענף המסחר במזון (המוכר מוצרים מתוצרת ישראלית או מתוצרת זרה) תומכים במסקנה העולה מנתוני הלמ"ס הפלסטינית: איור 2

ממחיש כי החל מאמצע 2014 ירדו המכירות המדווחות של ענף ייצור המזון הישראלי לרשות הפלסטינית, ואילו המכירות של ענף המסחר במוצרי מזון, המוכר הן מוצרים ישראליים והן מוצרים מתוצרת זרה, קפאו החל משנת 2014. דומה כי עיתוי הירידה במכירות של תעשיית המזון הישראלית החל ממבצע 'צוק איתן' (קיץ 2014) תומך בטענה כי פעולות החרם הפלסטיניות הן שהביאו לירידה במכירות הישראליות. אילו שמרו מכירות ענף ייצור המזון על ההפרש במכירות בהשוואה לענף המסחר במוצרי מזון, הן היו גבוהות בכ-200 מיליון ש"ח. חשוב לציין כי צמצום המכירות בהיקף של כ-200 מיליון ש"ח בשנה¹³ אינו מהווה איום משמעותי על ענף ייצור המזון הישראלי, שפדינו בשנת 2013 עמד על 63 מיליארד ש"ח – לכל היותר מדובר באובדן של פחות ממחצית האחוז מפדיון הענף.

איור 2: מכירות מדווחות של ענפי ייצור ומסחר במוצרי מזון ליהודה ושומרון (מיליוני ש"ח במחירים שוטפים)

המקור: רשות המסים הישראלית ועיבודי המחברים.

מעבר להשפעה המוגבלת של החרמות על התעשייה הישראלית, ייתכן כי הם אף פועלים כ"חרב פיפיות" וגורמים לפגיעה מסוימת ברווחת הצרכן הפלסטיני: ברמה הנקודתית, נתונים שאוספת הלמ"ס הפלסטינית מצביעים על התייקרות של מוצרים מייצור מקומי כמו יוגורט ומיץ לעומת מקביליהם הישראליים במהלך השנים 2010–2015.¹⁴ גם החלפה של יבוא ישראלי ביבוא זר (אשר היקפו אכן עלה

בשנים האחרונות) כרוכה בעלויות מחירים, אשר מפחיתות את זמינות המוצרים לבעלי הכנסות נמוכות. יתרה מכך, לא רק צרכנים פלסטיניים עלולים לשלם מחיר בשל מחסור במוצרים או עלויות מחירים, אלא גם בעלי חנויות, כפי שהעיד בעלים של סופרמרקט ברמאללה, שאמר כי הפסיד 10,000 דולר בגלל השתתפותו בחרם.¹⁵ בפועל, המחיר הכלכלי שהצרכנים נדרשים לשלם מפחית את היכולת של ארגונים פלסטיניים לקדם חרם נרחב וארוך-טווח על מוצרים ישראלים, שיימשך גם כאשר אין הסלמה או מתיחות.

בד בבד, מספר סימנים מרמזים על התרחבות הזמינות של תחליפים מייצור מקומי, העשויה לאפשר חרמות נוספים. לוח 2 מלמד כי בשנים 2010–2014 חל גידול מתון ביבוא מזון ששימש חומר גלם לתעשייה מתוך סך יבוא המזון הפלסטיני, אם כי שיעור זה ירד מעט ב-2015. גידול זה וכן הגידול המהיר ביצוא מוצרי מזון מהרשות הפלסטינית, לרבות לישראל, מרמזים על עלייה בחשיבותה של התעשייה הפלסטינית המקומית בייצור מזון וביצירת תחליפים מקומיים למוצרים הישראליים. כפי שעולה מלוח 2, בשנים 2010–2014 התרחב ענף ייצור המזון הפלסטיני וגדלו תשומות העבודה המושקעות בו. בהקשר זה, ניתן לראות בקריאות לחרם על תוצרת ישראלית ולעידוד צריכה של תוצרת פלסטינית מעין ניסיון להגן על תעשיות ינוקא פלסטיניות מפני התעשייה הישראלית התחרותית, המקשה עליהן להתפתח. אם כן, ייתכן שהכלכלה היא שהובילה את הפוליטיקה – דהיינו, התפתחות התעשייה הפלסטינית הפכה את החרם על תוצרת ישראלית לאפשרי, והרחיבה את השדולה הפוליטית התומכת בו. לפיכך, אפשר שהמשך פיתוח תעשיית המזון המקומית יהווה זרז להגברת החרמות.

בנוסף, ניתן להעריך כי התרחבות הייצור הפלסטיני של מוצרי מזון תגדיל את הביקוש הפלסטיני לחומרי גלם, לרבות חומרי גלם מענף המזון הישראלי, ולתוצרת חקלאית ישראלית. במקביל תימשך מכירה של מוצרי מזון ישראליים, בין אם דרך עוסקים המדווחים לרשות המסים ובין אם דרך רכישת מוצרים ישירות על ידי משקי בית פלסטיניים, בחנויות ישראליות ביהודה ושומרון. כמו כן, סביר להניח כי תתרחב מכירת מזון לשוקי מזון משניים במגזר הערבי ולמזרח-ירושלים, אך ספק אם תעשיית המזון הפלסטינית תצליח למכור בהיקפים ניכרים לשוק המזון הישראלי, בעיקר עקב חסמים כגון כשרות ופיקוח על איכות המזון.

כאמור, בנוסף לגידול המסתמן בזמינות של תחליפים מקומיים למוצרי מזון מעובדים מתוצרת ישראל, התרחב היבוא של מזון מהאיחוד האירופי, ממדינות סמוכות כגון מצרים, ירדן וערב הסעודית ואף ממשקים ממזרח-אסיה (לוח 2). הגידול בזמינות התחליפים למוצרי מזון ישראליים בשנים 2010–2015, הן מייצור מקומי והן מיבוא, עולה אם כן בקנה אחד עם הירידה ארוכת-הטווח במכירות ענף ייצור המזון הישראלי לרשות הפלסטינית.

התחזקות התלות הכלכלית של הרשות הפלסטינית בישראל

לצד זאת, בשנים האחרונות דווקא התחזקה התלות הכלכלית של הרשות הפלסטינית בישראל. ראשית, ישראל היא יעד היצוא החשוב ביותר של הרשות, הרוכשת למעלה מ־80 אחוזים מסחורותיה המיוצאות (ראו לוח 3). הקרבה הגיאוגרפית, מעטפת המכס המשותפת ואזור המטבע האחד חוסכים בעלויות המסחר ומקלים את הסחר עם ישראל, אף שהוא נתון גם למגבלות ביטחוניות.

**לוח 3: מאפייני היצוא הפלסטיני המדווח, 2011 עד 2015
(מיליארדי ש"ח במחירים שוטפים ובאחוזים)**

יצוא מהרשות הפלסטינית					
2015	2014	2013	2012	2011	
3.7	3.4	3.2	3.0	2.7	סה"כ יצוא (מיליארדי ש"ח)
3.7	3.3	3.2	3.0	2.7	מזה: יהודה ושומרון
0.02	0.02	0.01	0.02	0.01	רצועת עזה
					שיעור היצוא למשקים נבחרים
83.9%	83.9%	87.3%	81.7%	86.3%	ישראל
6.3%	7.0%	6.2%	7.5%	5.2%	ירדן
3.5%	2.7%	1.8%	3.3%	2.5%	מדינות המפרץ
					סחורות יצוא עיקריות (מיליארדי ש"ח)
0.8	0.8	0.6	0.6	0.5	אבן וחומרי בנייה
0.5	0.4	0.5	0.3	0.2	מוצרי ירקות
0.4	0.3	0.3	0.3	0.2	מוצרי מזון
0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	מוצרי תעשייה שונים

המקור: שנתוני סחר חוץ, הלמ"ס הפלסטינית.

יצוא הסחורות הפלסטיני המדווח הלך והתרחב בשנים האחרונות, והגיע ב־2015 לכ־3.7 מיליארד ש"ח, כאשר כמעט כולו מיוצא מיהודה ושומרון. האומדנים המהירים של סחר החוץ הצביעו על התרחבות נוספת ביצוא הפלסטיני לישראל בשנת 2015, ובפרט עד להסלמה הביטחונית בחודשים ספטמבר–אוקטובר, אם כי הנתונים השנתיים מעידים על התייצבות בחלק היצוא לישראל (ייתכן שעל רקע אותה הסלמה). נתוני הייצוא המדווח אף אינם כוללים מכירות לאזרחים ישראלים שאינן מחויבות בדיווח ייעודי (באמצעות חשבונות P), או מכירות לעוסקים ישראלים שאינן מדווחות בניגוד לחוק. מאחר שהיקף המכירות הלא־מדווחות למדינות אחרות קטן, חלקו של סך היצוא המדווח ושאינו מדווח מיהודה ושומרון לישראל אף עולה על האומדן לעיל.

גם מקורות ההכנסה של ממשלת הרשות מגיעים ברובם מישראל. על רקע הקיפאון בגביית המסים המקומית והירידה בהיקף התרומות הזרות בשנים האחרונות, העברות המסים מישראל – אשר גובה עבור הרשות הפלסטינית מסי יבוא, קנייה, בלו ומע"מ – הפכו למקור ההכנסה העיקרי של הרשות. בממוצע, העברות המסים מהוות כשני שלישים מההכנסות הנומינליות. גביית המסים דרך ישראל אף הלכה וגדלה, מסכום ממוצע של כ-510 מיליון ש"ח לחודש ב-2013 לסכום ממוצע של 715 מיליון ש"ח ב-2015.

לכך מתווספת ההכנסה של העובדים הפלסטינים מתעסוקה בישראל, המפרנסת יותר מ-16 אחוזים מהמועסקים ביהודה ושומרון. התעסוקה הפלסטינית בכלכלה הישראלית (ישראל והתנחלויות), הן בהיתר והן לא בהיתר, מתרחבת בעקביות בשנים האחרונות. העלייה בכמות העובדים היא פועל יוצא של המדיניות הישראלית להעלאת מספר ההיתרים, במקביל לאכיפה חלקית של מניעת העסקה של חסרי היתרים. על פי אומדני הלמ"ס הפלסטינית, בסוף 2015 היא מנתה כ-63 אלף עובדים בהיתר וכ-37 אלף עובדים בלא היתר, ובסך הכול כ-100 אלף עובדים פלסטינים.¹⁶

לוח 4: התרחבות התעסוקה הפלסטינית בישראל, 2011 עד 2015

2015	2014	2013	2012	2011	
112.7	92.2	82.1	60.4	52.4	תושבי יהודה ושומרון המועסקים ע"י ישראלים (אלפים)
63.3	58.8	49.0	38.6	32.2	מזה: מועסקים עם היתר
36.6	33.4	33.1	21.8	20.1	מועסקים ללא היתר
12.9	15.1	17.2	22.4	30.4	מזרח-ירושלמים המועסקים ע"י ישראלים*
16.6%	16.1%	16.6%	13.8%	14.0%	שיעור מתוך כלל המועסקים ביהודה ושומרון ומזרח-ים**
השכר היומי הממוצע (בש"ח)					
198.9	187.6	175.4	164.0	162.2	שכר בכלכלה הישראלית (ישראל והתנחלויות)
94.0	90.0	89.0	87.1	85.0	שכר בכלכלה הפלסטינית ביהודה ושומרון
סך ההכנסות של המועסקים בכלכלה הישראלית					
4.88	4.45	3.89	2.94	2.37	סך ההכנסות (מיליארדי ש"ח במחירים שוטפים)
13.2%	12.7%	11.5%	8.9%	8.4%	שיעור מהתמ"ג ביהודה ושומרון***

המקור: סקרי כוח אדם ומאזן התשלומים של הלמ"ס הפלסטינית.

הערות:

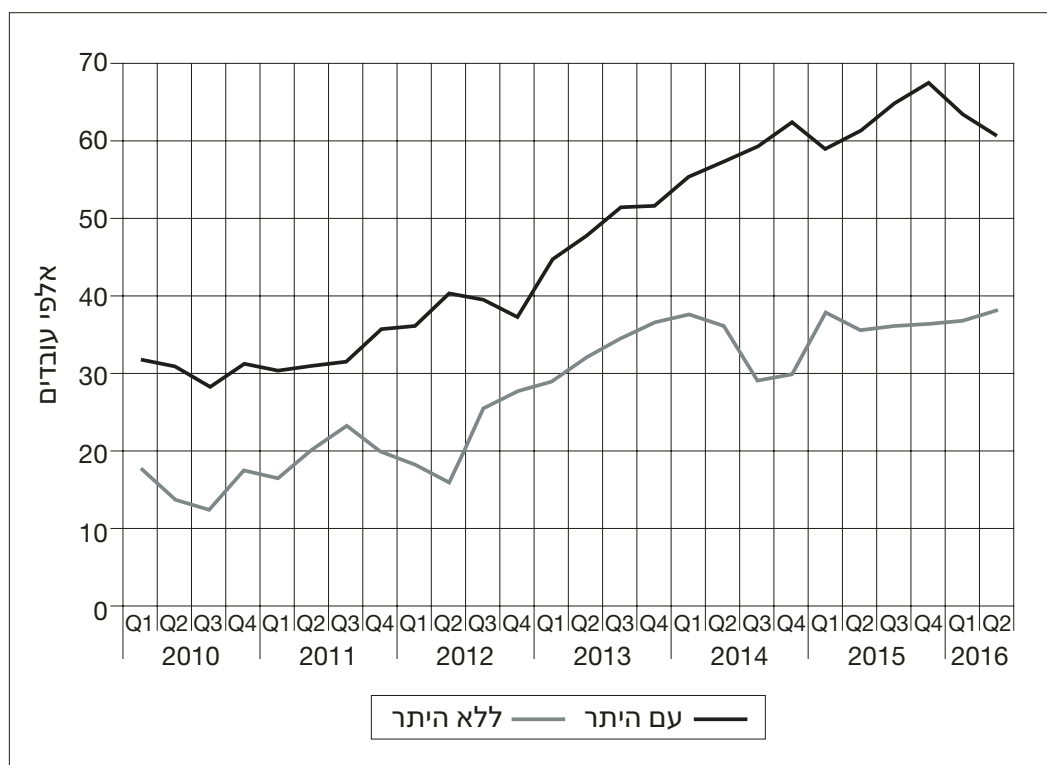
* מחזיקי תעודת זהות ישראלית או דרכון זר.

** פרסומי הלמ"ס הפלסטינית אינם מבחינים בין תושבי יהודה ושומרון לבין תושבי מזרח-ירושלים, ועל כן לא ניתן לחשב את שיעור המועסקים על ידי ישראלים ביהודה ושומרון ללא מזרח-ירושלים.

*** התמ"ג של יהודה ושומרון אינו כולל את הכנסות המועסקים בכלכלה הישראלית.

על פי אומדי הלמ"ס הפלסטינית השכר הממוצע של עובדים פלסטיניים בכלכלה הישראלית עומד על יותר מכפליים השכר הממוצע בכלכלה הפלסטינית ביהודה ושומרון. עם העלייה במספר העובדים, גם תרומתה של התעסוקה בישראל להכנסה הלאומית עלתה מכ־8 אחוזי תוצר ב־2011 ליותר מ־13 אחוזי תוצר ב־2015 (ראו לוח 4). בנוסף, בראשית 2016 גיבשה מערכת הביטחון תוכנית להענקת היתרי עבודה ל־30 אלף עובדים נוספים, ויישום חלקי או מלא של תוכנית זו צפוי לאפשר הגדלה נוספת של התעסוקה בהיתר ושל תרומתה לתוצר הפלסטיני.

**איור 3: התעסוקה הפלסטינית בישראל (נתונים מנוכי עונתיות),
2010 עד 2016**

המקור: הלמ"ס הפלסטינית; ניכוי עונתיות: המחברים.

סיכום

נראה אם כן שעל אף הרושם שארגונים פלסטיניים מנסים ליצור, יכולתם להסב בפועל נזק לכלכלה הישראלית באמצעות חרמות היא מוגבלת מאוד. הסחר עם הרשות הפלסטינית מהווה אחוזים ספורים בלבד מסחר החוץ הישראלי: על פי סקירה של בנק ישראל מ־2014 – כ־5 אחוזים מהיצוא הישראלי וכאחוז אחד מהיבוא הישראלי.¹⁷ בפרט, התלות של ענף ייצור המזון הישראלי במשק הפלסטיני נמוכה – סך המכירות של ענף זה לרשות הפלסטינית מהווה כ־2–3.5 אחוזים מהפדיון

הענפי.¹⁸ שיעורים אלו אינם זניחים, אך הם מייצגים בעיקר סחר במוצרי תעשיות מסורתיות או מסורתיות מעורבות, שהערך המוסף שלהן למשק הישראלי נמוך. מנגד, ישראל היא שותפת הסחר הדומיננטית ביותר של הרשות הפלסטינית, ואחראית לכ־60 אחוזים מהיבוא הפלסטיני וליותר מ־80 אחוזים מהיצוא הפלסטיני. ההכנסות הפלסטיניות מתעסוקה בישראל גדולות אף יותר מההכנסות מיצוא אליה. כמו כן, הירידה בחלקו של היבוא הפלסטיני מישראל מסך היבוא הפלסטיני נבעה בעיקר ממגמות שאינן קשורות לחרמות על רכישת סחורות ישראליות, ובראשן ירידת מחירי הדלקים בעולם החל מאמצע 2014. מכירות ענף מסחר המזון הישראלי חוו קיפאון בשנים 2012–2014, עוד לפני הכרזת החרמות במקביל ל'צוק איתן'. סביר להניח שקיפאון זה הוא תוצאה של התפתחות תחליפים מקומיים ומיובאים למוצרים הישראליים. מכירות ענף ייצור המזון, שהיה במוקד מסעות החרמות הפלסטיניים, ירדו בשלהי 2014 ובראשית 2015, ייתכן בהשפעת החרמות, שנזקיהן בין כה וכה פחותים מ־200 מיליון ש"ח בשנה – כמחצית האחוז מפדיון הענף. לפיכך, הניסיונות הפלסטיניים להחרים תוצרת ישראלית, אף שהם עשויים לתרום לפיתוח התעשייה המקומית, אינם צפויים להיות אפקטיביים כאמצעי לחץ על ישראל.

הערות

- פרסום זה משקף את דעת הכותבים בלבד.
- בן הופמן וטל שוורצמן, "כלכלת ישראל בצל קמפיין הדה-לגיטימציה: התפתחויות בשנים האחרונות", משרד האוצר – המחלקה לקשרים בין-לאומיים באגף הכלכלן הראשי, 1 בפברואר 2015.
- דני רובינשטיין, "דוד מאיים על גוליית: מתגבר החרם הפלסטיני על מוצרי ההתנחלויות", **כלכליסט**, 10 במארס 2010, <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3396699,00.html>
- דוד רפאל, "מחאה ישנה, רוח חדשה: בממשלה עברו מהכחשת החרם לניסיון פעולה", **כלכליסט**, 18 באוגוסט 2014, <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3638589,00.html>
- Rania Zabaneh, "West Bank Boycott Takes Aim at Israeli Food Products," Al-Jazeera, March 22, 2015, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/03/west-bank-boycott-takes-aim-israeli-food-products-150318103411547.html>
- The Palestinian Center for Policy and Survey Research, Palestinian Public Opinion Poll No. 55, April 8 2015, <http://www.pcpsr.org/sites/default/files/poll%2055%20fulltext%20English%20final.pdf>
- Ma'an News Agency, "PA bans imports from 5 major Israeli food companies," March 22, 2016, <https://www.maannews.com/Content.aspx?id=770799>
- אורה קורן, "החרם הפלסטיני על תנובה, שטראוס וקוקה קולה הוסר: 'החברות הפסידו מיליוני שקלים'", **הארץ**, **דה מרקר**, 17 באפריל 2016, <http://www.themarker.com/news/macro/1.2917460>

- 9 סוכנות הידיעות מען, "התאחדות המסחר במוצרי מזון נפגשה עם שרת הכלכלה" (בערבית), 19 באפריל 2016, <https://www.maannnews.net/Content.aspx?id=842261>
- 10 היבוא מישראל ודרכה כולל יבוא מוצרים ישראליים ומוצרים מיובאים שנמכרו על ידי יבואנים ישראלים לפלסטינים ודווחו באמצעות חשבונות I.
- 11 תהליך איסוף החשבונות על סחר עם ישראל הוא ארוך, ועל כן אומדני הסחר החודשיים עם ישראל חלקיים, ושיעור היבוא מישראל נמוך בנתונים החודשיים בהשוואה לנתונים השנתיים.
- 12 במאי 2016 נפגשו ברמאללה אנשי עסקים טורקים ופלסטינים כדי לדון בדרכים להרחבת הסחר בין הצדדים, בין היתר בתחומי המזון, החקלאות והביגוד. ראו: The Portland Trust, "Palestinian-Turkish Trade Relations," Palestinian Economic Bulletin – Issue 117, June 2016, <http://portlandtrust.us4.list-manage.com/track/click?u=3b2560c960f7c1b0e26bbebf1&id=2810bb7f5f&e=4f7d709f60>
- 13 שווי שוק מוצרי המזון המעובדים שישראל איבדה מקביל גם לפער השנתי בין מכירות ענף ייצור מזון וענף המסחר במזון לפני 'צוק איתן', פער שנמחק בשנים 2014–2015.
- 14 The Palestinian Central Bureau of Statistics, Prices and Price Indices – Annual Bulletin (for 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015), http://www.pcbs.gov.ps/pcbs_2012/Publications.aspx
- 15 Rania Zabaneh, "West Bank Boycott Takes Aim at Israeli Food Products."
- 16 תושבי עזה אינם יכולים כיום לקבל היתרי תעסוקה בישראל – כלל המועסקים הפלסטינים בכלכלה הישראלית הם מיהודה ושומרון.
- 17 בנק ישראל – חטיבת המחקר, "קשרי הסחר בין ישראל לרשות הפלסטינית", ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים 137: אוקטובר 2013 עד מארס 2014, יוני 2014, <http://www.boi.org>
- 18 שם.